Rok XI. We Lwowie dnia 29. października 1903. Nr. 44.

GAZETA KOŚCIELNA

Przedpłata: roczna 5 zł. 50 ct.
półroczna 3 » — »
kwartalna 1 » 50 »
Rękopisów przyjętych do druku Redakcya nie zwraca.

PISMO POŚWIĘCONE SPRAWOM KOŚCIELNYM I SPOŁECZNYM.
ORGAN TOWARZYSTWA WZAJEM. POMOCY KAPŁANÓW.
Wychodzi co czwartku.

Redakcya, Administracya, i Expedycya: Probostwo N. P. M. Śnieżnej, ul. Śnieżna 2.
Inseraty przyjmuje się za opłatą 10 ct. od wiersza petitu.
Reklamacye otwarte wolne są od opłaty pocztowej.

Epistola encyclica.

PIUS PP. X.

venerabiles fratres salutem et apostolicam benedictionem.

E supremi apostolatus cathedra, ad quam, consilio Dei inscrutabili, evecti fuimus, vobis primum eloquuturos, nihil attinet commemorare quibus Nos lacrymis magnisque precibus formidolosum hoc Pontificatus onus depellere a Nobis conati simus. Videmur equidem Nobis, etsi omnino meritis impares, convertere in rem Nostram posse quae Anselmus, vir sanctissimus, querebatur quum, adversans et repugnans, coactus est honorem episcopatus suscipere. Etenim quae ille moeroris indicia pro se afferebat, eadem et Nobis proferre licet, ut ostendamus quo animo, qua voluntate Christi gregis pascendi gravissimum officii munus exceperimus. »Testantur, sic ille[1]) lacrymae meae et voces et rugitus a gemitu cordis mei, quales nunquam de me, ullo dolore, memini exiisse ante diem illam, in qua sors illa gravis archiepiscopatus Cantuariae visa est super me cecidisse. Quod ignorare nequiverunt illi qui, ea die, vultum meum inspexerunt... Ego magis mortuo quam viventi colore similis, stupore et dolore pallebam. Huic autem de me electioni, imo violentiae, hactenus, quantum potui, servata veritate, reluctatus sum, Sed iam, velim nolim, cogor fateri quia quotidie iudicia Dei magis ac magis conatui meo resistunt, ut nullo modo videam me ea posse fugere. Unde iam, non tam hominum quam Dei, contra quam non est prudentia, victus violentia, hoc solo intelligo me uti debere consilio, ut, postquam oravi quantum potui, et conatus sum ut, si possibile esset, calix iste transiret a me ne biberem illum... meum sensum et voluntatem postponens, me sensui et voluntati Dei penitus committam«.

Nec plane repugnandi causae, multae, et maximae, defuerunt Nobis. Praeterquam enim quod honore pontificatus, ob tenuitatem Nostram, nullo pacto Nos dignaremur; quem non moveret ei se successorem designari, qui, cum ecclesiam sex fere ac viginti annos sapientissime rexisset, tanta valuit alacritate ingenii, tanto virtutum omnium splendore, ut vel adversarios in sui admirationem traduxerit et memoriam sui nominis factis praeclarissimis consecrarit?

— Dein, ut praetereamus cetera, terrebat Nos, quam quod maxime, ea quae modo est humani generis conditio afflictissima. Quem enim lateat, consociationem hominum gravissimo nunc, supra praeteritas aetates, atque intimo urgeri morbo; qui in dies ingravescens eamque penitus exedens ad exitium rapit? Morbus qui sit, intelligitis, Venerabiles Fratres; defectio abscessioque a Deo: quo nihil profecto cum pernicie coniunctius, secundum Prophetae dictum: »Quia ecce, qui elongant se a te, peribunt«[1]). Tanto igitur malo, pro pontificali munere, quod demandabatur, occurrendum esse Nobis videbamus; arbitrabamur enim Dei iussum ad Nos pertinere: »Ecce constitui te hodie super gentes et super regna, ut evellas et destruas, et aedifices et plantes«[2]); verum conscii Nobis infirmitatis Nostrae, negotium, quod nihil simul haberet morae et difficultatis plurimum, suscipere verebamur.

Attamen, quoniam numini divino placuit humilitatem Nostram ad hanc amplitudinem potestatis provehere; erigimus animum »in eo qui Nos confortat«, Deique virtute freti manum operi admoventes, in gerendo pontificatu hoc unum declaramus propositum esse Nobis »instaurare omnia in Christo«[3]), ut videlicet sit »omnia et in omnibus Christus«[4]). — Erunt profecto qui, divina humanis metientes, quae Nostra sit animi mens rimari nitantur atque ad terrenos usus partiumque studia detorquere. His ut inanem spem praecidamus, omni asseveratione affirmamus nihil velle Nos esse, nihil, opitulante Deo, apud consociationem hominum futuros, nisi Dei, cuius utimur auctoritate, administros. Rationes Dei rationes Nostrae sunt; pro quibus vires omnes vitamque ipsam devovere decretum est. Unde si qui symbolum a Nobis expetant, quod voluntatem animi patefaciat; hoc

[1]) Epp. l. III, ep. 1.

[1]) Ps. LXXII, 27. [2]) Jerem. I, 10. [3]) Ephes I, 10. [4]) Coloss. III, 11.

unum dabimus semper: Instaurare omnia in Christo!

Quo quidem in praeclaro opere suscipiendo urgendoque illud Nobis, Venerabiles Fratres, alacritatem affert summam, quod certum habemus fore vos omnes strenuos ad perficiendam rem adiutores. Id enim si dubitemus, ignaros vos, non sane iure, aut negligentes putaverimus nefarii illius belli, quod nunc, ferme ubique, commotum est atque alitur adversus Deum. Vere namque in Auctorem suum »fremuerunt gentes et populi meditati sunt inania«[1]; ut communis fere ea vox sit adversantium Deo: »Recede a nobis«[2]. Hinc extincta omnino in plerisque aeterni Dei reverentia, nullaque habita in consuetudine vitae, publice ac privatim, supremi eius numinis ratio: quin totis nervis contenditur omnique artificio, ut vel ipsa recordatio Dei atque notio intereat penitus.

Haec profecto qui reputet, is plane metuat necesse est ne malorum, quae supremo tempore sunt expectanda, sit perversitas haec animorum libamentum quoddam ac veluti exordium: neve »filius perditionis«, de quo Apostolus loquitur[3], iam in hisce terris versetur. Tanta scilicet audacia, eo furore religionis pietas ubique impetitur, revelatae fidei documenta oppugnantur, quaeque homini cum Deo officia intercedunt tollere delere prorsus praefracte contenditur! E contra, quae, secundum Apostolum eundem, propria est »Antichristi« nota, homo ipse, temeritate summa, in Dei locum invasit, extollens se »supra omne quod dicitur Deus«; usque adeo ut, quamvis Dei notitiam extinguere penitus in se nequeat. Eius tamen maiestate reiecta, aspectabilem hunc mundum sibi ipse veluti templum dedicaverit a ceteris adorandus. »In templo Dei sedeat, ostendens se tamquam sit Deus«[4].

Enimvero hoc adversus Deum mortalium certamen qua sorte pugnetur nullus est sanae mentis qui ambigat. Datur quidem homini, libertate sua abutenti, rerum omnium Conditoris ius atque numen violare; veruntamen victoria e Deo semper stat: quin etiam tum propior clades imminet, quum homo, in spe triumphi, insurgit audentior. Haec ipse Deus nos admonet in Scripturis sanctis.» Dissimulat« scilicet »peccata hominum«[5], suae veluti potentiae ac maiestatis immemor: mox vero, post adumbratos recessus, »excitatus tamquam potens crapulatus a vino«[6], confringet capita inimicorum suorum«[7]; ut norint omnes »quoniam rex omnis terrae Deus«[8], et sciant gentes quoniam homines sunt«[9]. (C. d. n.)

Kronika Kościelna.

Przyczynek do statystyki fakultetów katolickich i ewangelickich teologicznych na uniwersytetach w Niemczech. — Zjazd niemieckich przyrodników i lekarzy w Kassel i wielce niefortunny odczyt profesora żyda Dra Ladenburga. — Istne nieszczęście z tymi »uczonymi« profesorami! — Głosy prasy katolickiej i protestanckiej o tymże odczycie. — Mądre słówko prałata Sebastyana Brunnera przy podobnej okazyi. — »Bohaterstwo« radykalnych ruskich studentów na uniwersytecie lwowskim. — Po czyjej stronie główna tego wina?

Ze względu na mające w r. b. nastąpić otwarcie katolickiego wydziału teologicznego na uniwersytecie w Strassburgu nie będzie od rzeczy wspomnieć i o innych tego rodzaju fakultetach w Niemczech. Liczba ich wynosi tam obecnie 9. Obok ewangelickich istnieją katolickie wydziały teologiczne na uniwersytecie w Wrocławiu, Bonn, Tubingen i w Strassburgu, wyłącznie zaś katolickie we Fryburgu bryzgowskim, Monachium, Monasterze, Wurzburgu i przy lyceum Hozyusza w Braunsberg we Warmii. Ciało profesorskie na tychże wydziałach składa się z 54 zwyczajnych, 3. honorowych, 14. nadzwyczajnych profesorów i 14. docentów prywatnych. Studentów zapisanych tamże jest ogółem 1628; najwięcej liczy ich Bonn (311), dalej następują Monaster z 300; Wrocław z 299, Fryburg z 205, Tübingen z 191, Monachium z 161, Wurzburg z 113 i Braunsberg z 48. — Oprócz Braunsberg, w Prusiech nie ma żadnego innego lyceum, jako zakład przygotowawczy dla teologów katolickich poczytać można jeszcze biskupi filozoficzno teologiczny zakład naukowy w Paderborn; Bawarya zaś wykazuje państwowe lycea w Bamberg, Dillingen, Eichstatt, Freising, Pasau i w Ratyzbonie. W tychże lyceach na wydziale teologicznym wykłada obecnie 22 zwyczajnych i 14 nadzwyczajnych profesorów i 1 docent prywatny, studentów jest 507. Razem więc katolickich profesorów teologii liczba wynosi 121, studentów zaś 2135. Na wydziałach natomiast ewangelickich uczy 113 zwyczajnych, 6 honorowych, 36 nadzwyczajnych profesorów, 36 docentów i 2 lektorów; studentów uczęszcza 2213. Najsilniejszą frekwencyę tychże wykazuje Halle (329), Tübingen (290), Berlin (268), Lipsk (262), Erlangen (155), Marburg (129), Greifswald (117), Bonn (74) Wrocław (74), inne wszystkie mają niżej 70 słuchaczów, najmniej zaś Rostock (42) i Kiel (41). W Strassburgu na ewangelicko-teologicznym wydziale było dotychczas 73 studentów, z których 41 pochodziło z Alzacyi i Lotaryngii.

Na 75 tym zjeździe niemieckich przyrodników i lekarzy, który miał miejsce w drugiej połowie września w Kassel, zaszła rzecz dotychczas chyba w Niemczech niebywała. — Profesor chemii na uniwersytecie wrocławskim Dr. Ladenburg w odczycie swym na temat: »Wpływ nauk przyrodniczych na idee światowe« w sposób bezprzykładny wydrwił całe chrześcijaństwo i wszelką religię nadnaturalną. Nie jest nikomu tajnem, że dzieła przyrodników roją się od przeróżnych teoryi ateistycznych, ale po raz pierwszy pewno z taką nie do uwierzenia dzikością a i głupotą szarpnięto się na publicznem zgromadzeniu na podstawy religii i rzucono w twarz zwolennikom wiary nadnaturalnej zarzut, jakoby byli osobnikami umysłowo nader ograniczonymi i kretynami. W istocie daleko zaszedł wiek XX. w swej pysze, gdy profesor uniwersytetu naduzywając wolności słowa, bezkarnie ośmiela się »bezbożność nazwać największą zdobyczą oświaty«! Interesujący faktycznie wybrał on sobie temat, zapomniał jednak w germańskiej zarozumiałości, że do rozwiązania takiego problemu potrzeba więcej o wiele wiedzy, niźli on ją posiada, i że nie wystarczy w walce z chrześcijaństwem używać tylko najgłupszych frazesów zaczerpniętych ze skarbnic tego rodzaju wrogów Kościoła jak: Karol Vogt, Fryderyk Buchner lub Jakób Moleschott, którzy zdają się prześcigać w obelgach przeciwko wierze. Dr. Ladenburg nie chciał widocznie przyznać nauki powagom takim jak Kopernik, Keppler, Galilei, Newton, Leibnitz, Berzelius, Scheele, Euler, Volta Linneusz, Liebig, Chevrenil, Boyle, Hyrtl i tylu innym przyrodnikom, co stojąc oparci o fundament wiary nadprzyrodzonej w dziedzinie nauk przyrodniczych jako pierwszorzędni zasłynęli pracownicy mimo, że prawie wszyscy nie tylko z imienia byli chrześcijanami. A właśnie w ciągu wieków dwudziestu nie wielu znajdziesz przyrodników chwałą okrytych z pośród tych którzy wrogie zajęli stanowisko względem Kościoła.

[1]) Ps. II, 1. [2]) Iob. XXI, 14. [3]) II Thess. II, 3. [4]) II. Thess. II, 2. [5]) Sap. XI, 24. [6]) Ps. LXXVII, 65. [7]) Ps. LXVII, 22. [8]) Ib. XLVI, 8. [9]) Ib. IX, 20.

Dopiero teraz znalazł się olbrzym ducha Dr. Ladenburg, i dał się poraz pierwszy poznać światu jako ten, co wszystkich poprzednich badaczy przyrody chrzci mianem »dumme Kerle«, co rozpoczynając odczyt swój od niewykwintnych stylem i wyrazami wycieczek przeciwko »kretynizmowi wieków średnich«, brak wszelkiej nauki przypisuje ówczesnym profesorom i posuwa się nawet do twierdzenia, jakoby Stary Testament był dziełem fantazujących i głupich ludzi, a Nowy Testament komplikacyą różnych bajek. Ten »pseudouczony« trzymając się zasady, że »każda liszka swój ogon chwali«, prawdziwy hołd oddaje uczonym jak Giordano Bruno, w którego głowie podobnie jak i u Dra Ladenburga wcale ciasnej, pomieścić się nie mogło, jakimto sposobem pogodzić się da przedstawienie osobowego, wszechmocnego Boga z pojęciem opartym na podstawie praw przyrody przebiegu wszystkich zjawisk w naturze. Uczcił też należycie jak swój swego — wielkiego Darwina i jego teoryę o pochodzeniu człowieka a w swych twierdzeniach wyprzedził nawet i Darwina, dowodząc, że jeżeli człowiekowi nieśmiertelność duszy się przypisuje, to temsamem przyznać ją potrzeba i zwierzętom.

Naturalnie i filozofia encyklopedystów pod pozorem oświaty podkopujących we Francyi we wieku XVIII. chrystyanizm, ojciec tejże filozofii Piotr Bayle († 1706 w Rotterdamie), Adryan Baillet tegoż współtowarzysz i tychże uczniowie Rousseau i Voltaire usłyszeli słowa uznania z ust Dra Ladenburga. Nienawiścią ku Kościołowi i wierze chrześcijańskiej palony żyd-profesor nie spostrzegł się nawet, w jak trudnej pozycyi stawiał i swych słuchaczów zwłaszcza poważniej myślących. Byłby pewno nie poruszał przestarzałej teoryi Darwina, gdyby zbyt płytkim umysłem swym, zatopionym jak dotąd w chemicznych retortach był choć na chwilkę w wolnym czasie od zajęć w laboratoryum zagłębił się w studyowaniu nowszych i poważnych dzieł traktujących o tejże teoryi np. Alberta Fleischmanna »die Descendenztheorie« (Lipsk 1901) lub »Die Darwinische Theorie« tegoż autora (Lipsk 1902); byłby poznał bowiem, jakie to niezwyciężone prawie trudności nasuwa teorya Darwina, dla tych, którzy poważniej chcą traktować nauki przyrodnicze. Sądził zatem Dr. Ladenburg, chyba według siebie samego i całego swego audytoryum i zadrwił sobie z niego!. Stąd też nietylko katolickie dzienniki ale i protestanckie nawet wyrażają mu swe oburzenie, z powodu tej mowy.

Protestancka »Kreuzztg.« zwraca uwagę zarozumiałego profesora, czy nie lepiejby było, gdyby wstępując w ślady znakomitego hydrografa francuskiego Edmunda Dubois Reymonda, który przed laty 30. wyrzekł w czasie swych badań owo sławne: »Ignorabimus« przyznać się do tego, że wiedza nie jest i nie będzie nigdy w stanie zdjąć zasłony z wielu tajników bytu ludzkiego. Dr. Ladenburg sprawił tylko niemałą radość prasie liberalno-radykalnej, która odczyt ten uważa za nader odpowiedni w obecnej porze, gdy chrystyanizm głowę swą podnosić zaczyna coraz wyżej.

Takiego jest zdania i »Berliner Tageblatt« i »Berliner Ztg«, lecz niemasz w tem nic dziwnego, boć dzienniki te z podobnej fabryki jak nasze Reformy, Kuryery i Naprzody!.. Dziwić się chyba, że władze rządowe stały się z własnej woli dziś tak bezsilnemi, iż na takich profesorów nie potrafią znaleźć kagańca, gdy go znajdują na pierwszego lepszego ulicznika, gdy tenże może nieraz i bezwiednie dopuści się o wiele mniejszej obrazy religii!... Trudno jednak wystąpić władzom przeciwko »profesorowi« jeśli patrzą same obojętnie na rozsprzedawanie w tysiącach egzemplarzy pomiędzy młodzież szkolną w Niemczech paszkwilów w rodzaju »Schriften zur Volksaufklarung« lub Renana »Życie Jezusa« lub Häckela »Weltratsel«. Znów się sprawdza, że w dziwnem zaślepieniu rządy nie chcą widzieć własnej szkody, jaką wyrządzają im owi »pseudouczeni« wygłaszając w ten sposób swe ateistyczne zasady, bo cóż łatwiejszego jak z bezwyznaniowca uważającego życie pozagrobowe za głupstwo i brednie księże, przedzierzgnąć się w anarchistę pragnącego »użyć sobie« na świecie?... sławny prałat wiedeński Mgr. Sebastyan Brunner († 16 listopada 1893) powiedział pewnego razu austryackiemu literatowi i ateuszowi żydowi Bauernfeldowi: »nie jesteś pan ani lichwiarzem, ani kapitalistą, ani niemiłosiernym fabrykantem, a jednak wszystkiemi siłami starasz się nibyto ukochanemu przez się proletaryatowi wydrzeć ostatnią nadzieję lepszego żywota poza grobem, i wyśmiewając wiarę i bezczeszcząc to co święte podajesz temu proletaryatowi pałkę do ręki, aby z nią mógł w swoim czasie wyruszyć przeciwko własnym twym ziomkom, — liberalnym kapitalistom!... Te słowa stosują się znakomicie i do rządu, który w podobnie bezkarny sposób pozwala w imię wolności oświaty profesorom jak Dr. Ladenburg obałamucać umysły studentów!!...

Nie inną też drogą doszło do sceny, która przed kilku dniami zdarzyła się na uniwersytecie we Lwowie! Z górą się zastrzegam, że o to nie obwiniam narodu ruskiego, boć i w nim uczciwych wielu, lecz główną winę całego zdarzenia i niesłychanej obrazy czcigodnego rektora ks. Dra Jana Fijałka przez zdziczałą falangę ukraińskich młokosów przypisać trzeba bezradności c. k. rządu i władz szkolnych. One to patrzą obojętnie na to od lat kilku, jak młodzież nietylko ruska ale i polska w gimnazyach wydana na pastwę w przeważnej części liberalizmem i teoryami przewrotnemi przesiąkniętych profesorów, często zbieranych z rozmaitych wydziałów prawniczych i medycznych, zatruwać się musi moralnie i nieraz pouczona przykładem swych niezbyt światłych światłodawców miasto nauki zabawia się w Donżuanów spędzających dnie na politykowaniu, jeśli nie na składaniu ofiar Bacchusowi i Wenerze!... Bezsilnym jest wówczas i dyrektor choćby nawet najlepszemi ożywiony chęciami, bo i w razie odniesienia się do władz wyższych usłyszy często w odpowiedzi: »ustawa z tego lub tego roku nie pozwala zbytnio krępować wolności uczącej się młodzieży«... Jeśli więc tak opiewają owe mądre ustawy, jeśli na demoralizujących młodzież nauczycieli tak trudno znaleźć już dziś w owych ustawach hamulec, to czemuż mamy krępować swobodę i wolność »wesołych gołowąsów«? Niech coraz częściej latają zgniłe jaja po salach wykładowych, niech młodzież używa swobody a c. k. władze nie będą miały przynajmniej wyrzutów sumienia (o! bo ich sumienie w tym względzie czulsze od najczulszej bussoli) a jakie tam za lat 5 lub 10 będzie z tego narybku społeczeństwo, o to niech sobie trapią głowy ówczesne władze!.. Lecz żart na stronę!.. Słysząc o tem wszystkiem, co w dzisiejszych na podstawie liberalnych ustaw urządzonych szkołach średnich się dzieje, do czego na uniwersytetach dochodzi, smutne i czarne owładnąć muszą myśli każdego kto kocha szczerze Ojczyznę, kto miłością prawdziwie chrześcijańską otacza ludzkość całą.. Dziś traktuje się gołowąsów liczących po lat 18, 20 a choćby i dwadzieścia parę zupełnie podobnie, jak ongi prawdziwie dojrzałych studentów uniwersyteckich, zapomina się jednak, że ta sama wolność akademicka, która nadana wówczas ludziom poważnie życie traktującym i uczęszczającym na uniwersytety nie dla zabawki jak dziś ale istotnie dla nauki, była ich chlubą, bo rzadko kiedy przez nich nadużywaną, w dzisiejszych stosunkach staje się ową brzytwą do rąk szalonemu daną. Prawa obywatelskie dla 18 lub 20-letnich młokosów nie umiejących po większej części nawet i myśleć poważnie — toż to iście na ironię zakrawa! A cóż dopiero, jeśli władze szkolne za szkodliwym duchem wieku coraz dalej w ulgach tych się posuwające nie mogą odważyć się na krok energiczniejszy, jeśli student gimnazyum lub jakiejś szkoły średniej zanadto bawi się w obywatela?

Od czterech blisko miesięcy zalega w c. k. Rs. okręgowej w Gorlicach bez odpowiedzi pismo katechety, domagające się wydania zakazu w sprawie wypożyczania książek z pokątnej biblioteki czy czytelni przez młodzież szkół ludowych wydziałowych!... Czyżby c. k. władze szkolne nie chciały widzieć tego, że i w tem tkwi ziarno wydające później plony, jakich żniwo oglądały mury uniwersytetu lwowskiego?... Każdy sprawiedliwy przyznać musi, że i przeszło 3 milionom Rusinów Galicyę zamieszkującym należy się słusznie o wiele więcej szkół średnich aniżeli ich mają dotychczas, lecz lepiej i korzystniej dla społeczeństwa nawet i ruskiego aby

ich nie było wcale, jeśli mają być takie pod względem ducha, jakie są te obecnie istniejące, o których niedawno z ust jednego z dziekanów ruskich słyszałem: »tam przecie porządny Rusin syna swego nie odda, bo nie chce mieć zeń hajdamaka«! Dodałbym jeszcze w końcu, gdy kronika kresu swego dobiega, lepiej i mniej polskich gimnazyów i szkół średnich, aniżeli więcej takich, jakie dziś mamy na nieszczęście własne!!... X. X.

Przegląd chronologiczny „Nauk katechizmowych".

(Ciąg dalszy).

Podręczniki pomocnicze do nauk katechizmowych.

Przy zamknięciu bibliografii polskich nauk katechizmowych, wspomnieć wypada jeszcze pokrótce o podręcznikach, jakimi posługiwali się autorowie tych nauk dla wzbogacenia ich przykładami i żywotami Świętych. Uwzględniając bowiem należycie znaczenie takich przykładów i w ogóle wydarzeń historycznych dla ilustrowania samego wykładu katechizmowego, licząc się dobrze z korzyścią a nawet potrzebą takich epizodów z hagiografii katolickiej, choćby tylko dla urozmaicenia toku nauki, a jeszcze więcej dla należytego uzasadnienia wyjaśnionej prawdy chrześcijańskiej, liczni autorowie usiłowali zapełnić nimi swoje podręczniki. Wplatali tedy bądź w sam wykład, bądź też umieszczali bezpośrednio po wykładzie, odpowiedni zasób przykładów, ilustrujących tekst nauki lub zniewalających dla prawdy głoszonej. W tej pracy homiletycznej, podano w przeglądzie poprzednio skreślonym przy każdym oddzielnie podręczniku choćby krótką wzmiankę, o ile temu zadaniu i prawie nieodzownemu warunkowi odpowiada, czy mianowicie zawiera odpowiednie przykłady, jak je rozmieszcza i jakie z nich wyciąga praktyczne zastosowania. Jeśli w których podręcznikach, zabrakło tego środka homiletycznego, to sam brak wzmianki o przykładach wskazuje dostatecznie tę lukę.

Staranność o zapełnienie podręczników homiletycznych dobrze dobranymi przykładami przyniosła tę jeszcze korzyść, że dla wygody kaznodziejów zaczęto od dawna wydawać osobne zbiory samych przykładów. Ogłaszane pierwotnie w języku łacińskim, jako powszechnym w Kościele, stały się takie zbiory jakby wspólną własnością wszystkich narodów; zaczem korzystano z nich bądź wprost z oryginału łacińskiego, bądź też przyswajano je w osobnych wydawnictwach każdemu narodowi przez tłómaczenie na języki ojczyste, bądź w całości, bądź też w wyimkach i skróconych przeróbkach. W Polsce posługiwano się dawniej również zbiorami łacińskimi. Do najpowszechniejszych należały:

a) Mullera T. J. *Magnum speculum exemplorum.*

b) J. Clausa, *Spicilegium universale* itp.

c) Joannis Majoris S. J. *Magnum speculum exemplorum* Coloniae 1701.

d) Suriusa przedruki dawnych bibliotecznych zabytków kaznodziejstwa w tym dziale, rozszerzające się niegdyś w licznych wydaniach.

e) Lohnera, *Instructisima Bibliotheca concionatoria.*

Obok łacińskich były w użyciu także zbiory przykładów polskie, po większej części tłómaczone z wymienionych poprzednio łacińskich, a sama ilość dość często powtarzających się takich wydań, stwierdza wymownie ich zapotrzebowanie i użyteczność. Dawniejsze drukowane w połowie XVIII. stulecia wychodziły rzadko oddzielnie, zazwyczaj bezimiennie, zwykle jako dodatek do katechizmów obszerniejszych. Na tem miejscu wymienić się godzi:

1. *Zwierciadło przykładów rozmaitych stosujących się do nauk katechizmowych.* Sandomierz 1734 w 8-ce, jako uzupełniający dodatek do X. Koczorowskiego Franciszka: *Katechizm* albo *nauka chrześcijańska*, tamże.

2. *Zwierciadło nowe przykładów* itd. Kalisz, w 8-ce 1745, 1755 i nn. (inne zapiski bibliograficzne podają lata: 1744, 1756), również jako dodatek do podręcznika ks. Hannenberga T. J. p. t. *Sama treść nauki chrześcijańskiej* I. wyd. Poznań 1722, II wyd. Kalisz 1744.

c) Historye albo przykłady. Warszawa 1755; Łowicz 1765, również jako dodatek do wprowadzonego wówczas w tej dyecezyi tłómaczenia »Katechizmu dyecezyi paryskiej«.

Z nowszych wydawnictw tego rodzaju drukowanych w języku polskim zasługują na wzmiankę szczególniej dwa następujące zbiory:

Schmid Jan, *Zasady wiary katolickiej*, przykładami historycznymi objaśnione czyli *Katechizm historyczny*. Wyd. I. Warszawa 1855. Wyd. II. Wilno 1884 w 3 tomach w 8-ce. Tom I. str. 380. Tom II. str. 416. Tom III. str. 398.

Bardzo cennym nabytkiem i pożądanym przyczynkiem do nauk katechizmowych jest »Katechizm historyczny« ks. Schmida. Oddany przez znaczny poczet lat katechizowaniu dziatwy i starszych, autor z czasem przekonał się o rzetelnej wartości starej zasady pedagogicznej, że »długą drogą prowadzą przepisy, krótszą zaś i skuteczną przykłady«.

Ta pobudka skłoniła ks. Schmida, że w pracy swej katechetycznej wcześnie począł zbierać zapas przykładów, spisywał je przy wykładzie poszczególnych katechez, a następnie, aby uniknąć długiego poszukiwania, uszykował je porządkiem nauk katechizmowych w zastosowaniu do tez dawnego katechizmu salcburskiego. Z czasem wytworzył się z tego znamienity zapas, autor zajął się wtedy jeszcze troskliwiej układem i w r. 1848 podał tak zgromadzony materyał do druku.

Podręcznik ks. Schmida znalazł rychło jak najszersze zastosowanie. Wydania w języku niemieckim mnożyły się w krótkich odstępach czasu, a niebawem ukazały się także przekłady na obce języki. Leon Rogalski, znany zaszczytnie tłómacz kilku dzieł teologicznych pierwszorzędnej wartości, przyswoił tenże »Katechizm historyczny« językowi polskiemu około r. 1855. w Warszawie, podług siódmego wydania niemieckiego. W r. 1884 ukazało się w Wilnie ponowne wydanie polskie. A to szybkie rozszerzenie się dzieła samo już uzasadnia wymownie jego wartość i użyteczność.

Jakoż dość często sam układ tego podręcznika, przynosi mu świadectwo wielkiej praktyczności i niemałego pożytku. Autor nie zapuszcza się w wykład teoretyczny prawd katechizmowych, chyba tam, gdzie w katechizmie dyecezyalnym widział dotkliwe luki, jak n. p. (T. I. str. 205) przy 8. artykule wiary o Duchu św. i o łaskach Ducha św. uznał za stosowne podać wyjaśnienie o naturze łaski i jej rodzajach, wyprzedzając tem dział IV. swego podręcznika, zajmujący się nauką o św. Sakramentach.

Z wyjątkiem tego ustępu wszędzie zresztą przytacza tylko przykłady do uzasadnienia poszczególnych tez katechizmowych, cytuje odpowiednie do przedmiotu zdania Ojców Kościoła z powołaniem się na tytuły dzieł, z których są zaczerpnięte, tu i ówdzie uzasadnia je nadto szeregiem porównań retorycznych, dających się zużytkować przy odnośnym wykładzie katechizmowym. Przy każdej prawie tezie katechizmowej znajduje się znaczny wybór przykładów, nie dlatego, iżby wszystkie trzeba przytaczać, ale raczej, żeby mieć ich pod dostatkiem. Co wartość tego zbioru przykładów podnosi, to skrzętny wybór, aby w nim pomieścić same przykłady prawdziwie historyczne, oparte na pewnych podstawach, zaczerpnięte z czystych źródeł. Wszystko, co tchnie zmyśleniem, autor usunął ze swego zbioru jako mniej przydatne. Przykłady biblijne, jako więcej znane, wymienia tylko w krótkości. Lecz także w przytaczaniu przykładów z historyi kościelnej i powszechnej kierował się autor roztropną miarą, aby nie zabierały zbytnio czasu słuchaczom, nie odrywały ich uwagi od właściwego wątka nauki katechizmowej, którą mają tylko uzmysławiać i ułatwiać, ale wcale nie zastąpić. Przy każdym przykładzie podano też źródło

z którego autor rzecz czerpał, czem okazał skromność i bezpretensyonalność, daleką od ubiegania się o oryginalność literacką. Najobfitszego plonu obok Biblii dostarczyły mu Lohnera: *Instructissima Bibliotheca concionatoria*, Herbsta: *Exempelbuch*, Silberta: *Katholisches Hausbuch*, Guillois: *Explication du Catechisme* itd. Pod względem układu autor trzymał się porządku katechizmów niemieckich, więc grupował swe przykłady wedle trzech cnót teologicznych wiary (Skład Apostolski), nadziei (modlitwa — Ojcze nasz, Zdrowaś), miłości (przykazania boskie, kościelne, łaska i sakramenta)

Skoro powszechnie przyjęta jest zasada, że w każdem kazaniu, zwłaszcza katechizmowem, powinny przykłady wyjaśniać i urozmaicać wykład teoretyczny, to *Katechizm historyczny* ks. Schmida przynieść może w tym kierunku niemałą usługę. Nie każdy katechista posiada dar żywej wyobraźni i oryginalnego przedstawienia rzeczy a rzadko wynagrodzić i uzupełnić to zdoła nawet wielka pilność. Otóż wystarczy z tego katechizmu kilka stosownych przykładów, aby zająć i zniewolić słuchacza, a wykładowi katechizmowemu nadać nieco nowości, powabu i życia.

5. Riedl Kazimierz T. J. *Nauka wiary i obyczajów* w przykładach zebrana z różnych autorów. W Krakowie 1888 do 1893 w małej 16-ce tomów 6.

Na wzór Schmida i Mehlera rozpoczął ks. Riedl r. 1888 wydawnictwo zbiorowe przykładów, jako uzupełnienie nauki katechizmowej, dla lepszego jej wyjaśnienia i ugruntowania. Różnica między tem a tamtem wydawnictwem na tem polega, że gdy Schmid w zbiorach swoich miał na względzie przeważnie cel homiletyczny i jest tylko przyswojony dla języka polskiego, to ks. Riedl, zbierając z różnych autorów odpowiednie przykłady, spisał je oryginalnie po polsku i miał na oku wyłącznie cel popularny. Chciał mianowicie, aby przykłady przezeń zebrane, jako ułatwienie »nauki wiary i obyczajów«, dostały się do rąk ludu i znalazły jak najszersze kręgi czytelników. Wydawał je przeto drobnymi zeszytami, na wzór książeczek Apostolstwa Modlitwy, z 12 zeszytów tworzyły się po kolei tomiki o 380 stronicach, łącznie takich tomików ukazało się ogółem 6 i tworzą tom XXXIII—XXXVIII. wydawnictwa »Książek pobożnych dla wiernych każdego stanu«.

Przyznać należy, że nietylko ludowi naszemu wydawca miłą wyrządził przysługę, dając mu w małych zeszytach, łatwych do nabycia i czytania, sporą wiązkę przykładów, zaczerpniętych z poważnych zbiorów, na wzór już wydanych w tym rodzaju w innych językach. Także jako podręcznik homiletyczny oddać mogą te przykłady przy opracowaniu nauk katechizmowych niemałą przysługę wszystkim kaznodziejom, tem więcej, że jest ich spory zasób i dobrane są wybornie. Dwa pierwsze tomiki zawierają przykłady, służące do umocnienia w wierze i do wyjaśnienia artykułów Składu Apostolskiego; w trzecim tomiku mieszczą się przykłady do zachowania przykazań boskich; w czwartym idą najpierw przykłady do przykazań kościelnych (do str. 96), następnie do św. Sakramentów; w piątym jest dalszy ciąg zbioru przykładów do dalszych św. Sakramentów; wreszcie w ostatnim zebrane są przykłady do uczynków miłosierdzia względem ciała i duszy, do nauki o łasce (str. 218), w końcu do Modlitwy Pańskiej, Pozdrowienia Anielskiego i Różańca. Na czele każdego rozdziału, artykułu lub przykazania, podaje autor drobnym drukiem streszczenie katechizmowe tej prawdy, poczem zaraz zamieszcza cały szereg przykładów, ilustrujących tę prawdę, dając każdemu napis odrębny.

Autor dobierał przykładów do swego zbioru nie tyle z dawnych, gotowych już podręczników obcych, ile raczej z różnych nowszych czasopism kościelnych, zwłaszcza niemieckich. Tem samem wzbogacił dawne zbiory Mehlera i Schmida nowym zasobem, a ma nadto nad nimi tę przewagę, że podaje swe przykłady w formie udatnej, zwięźle i treściwie, w sposób zajmujący i utrzymujący uwagę czytelnika w ciągłem zajęciu i naprężeniu. Liczba przykładów na poszczególne prawdy wiary i obyczajów jest rozmaita raz więcej, indziej mniej ich grupuje stosownie do zasobu jakim rozporządzał. Znać jednak, że w miarę ważności dogmatu lub przykazania usiłował również większą ich liczbę nagromadzić. Tak np. do Sakr. Ołtarza (obecności, czci, Komunii i Mszy św.) podał przeszło 80 przykładów i zdarzeń historycznych, do uczynków miłodzierdzia względem ciała 30; do IV. przykazania boskiego 77 i t. p. Co przecie główną ich zaletę stanowi, to pewność, że odmiennie od wielu podobnych wydawnictw podają tylko autentyczne wydarzenia; wszystkie też mają aprobatę cenzury kościelnej, co im dostarcza cechy wiarogodności i zastępuje wszelkie polecenia.

Oba jednak właśnie co opisane zbiory przykadów za mało dostarczają szczegółów z życia św. Patronów polskich, a w gotowych naukach katechizmowych, nawet naszych rodzimych autorów, również skąpo dział ten uwzględniono. Jako dalsze źródło dla przysporzenia naukom katechizmowym odpowiednich przykładów z zakresu hagiografii kościelnej, także polskiej, posłużyć mogą:

1. Skarga, *Żywoty Świętych*, ułożone porządkiem dni w całym roku kościelnym, rozpowszechnione w bardzo licznych wydaniach.

2. Jarochowski, *Matka Świętych Polska*.

3. Pękalski, *Żywoty św. Patronów Polskich* itp.

4 Wierciszewski, *Żywoty Świętych*, zestawione wedle okresów historyi Kościoła.

Są one jednak o tyle niedogodne, że trzebaby znać wszystkie, aby wybrać odpowiednie do tematu poszczególnych nauk. Tamte przeciwnie zawierają już dobrane przykłady i zastosowane do przedmiotu nauki.

Oprócz podręczników podających w języku polskim przykłady, odpowiednie do nauk katechizmowych, przydałyby się przy układaniu tych nauk także takie, z których czerpaćby można gotowe tj. do treści wykładu dostosowane wyimki z Pisma św. i z Ojców Kościoła, jako głównych źródeł Objawienia i Podania. Dawniej służyły ku temu celowi rozliczne kateny biblijne i konkordancye, wydawane w języku łacińskim, tłómaczone następnie lub przerobione na inne języki. Niemcy mają ich kilka, żeby tylko wymienić:

a) *Biblisch - Patristische Konkordanz*. Regensburg u Manza 1862, przerobiona wedle łacińskiej Houdrego T. J.

b) Fuhlrott, *Materialien fur Prediger und Katecheten*, Paderborn 1865.

c) Alvera Muigg, *Materialiensammlung fur Prediger* itd Brixen 1864—1874.

W polskim języku ledwie w ostatnich czasach pojawił się taki podręcznik p. t.

1. *Konkordancya* czyli miejsca z Pisma św. zebrał i porządkiem abecadłowym ułożył X. Jan Zieliński. Toruń 1900 str. 518.

Jest to owoc 26 letniej pracy profesora pelplińskiego. Odmiennie od wielu innych podręczników, zwłaszcza łacińskich, zawierających konkordancye wyrazowe, służące przeważnie do wyszukania całego tekstu Pisma św. do pewnego wyrazu z tego tekstu wyjętego lub też do skontrolowania autentyczności całego tekstu, ks. Zieliński ułożył konkordancyę rzeczową na wzór wyżej wymienionych niemieckich, tylko nierównie mniejszą, gdyż obejmuje ogółem 400 przedmiotów czyli szczegółów w porządku alfabetycznym i zestawia całe zdania z Pisma św. odnoszące się do tego przedmiotu teologicznego czyteż prawdy religijnej. Z takiego zestawienia płynie ta wygoda praktyczna, że kaznodzieja przy układaniu czyto kazań, czy nauk katechizmowych nie trudno może z tak obfitego zbioru tekstów odnaleść te, które najlepiej nadać się mogą do poparcia i uzasadnienia obranego do wykładu tematu. W zastosowaniu[1]) miejsc Pisma św. do pewnych prawd wiary lub zasad obyczajności autor trzyma się zawsze zdania Ojców św. i teologów z nauką Kościoła

[1]) P. Gazeta kość. 1890 str. 55.

św. zgodnych. Niekiedy nawet na początku lub przy końcu miejsca podaje nazwisko autora lub egzegety, który dany tekst lub wyraz wyjaśnił w znaczeniu dosłownem lub przenośnem. Często podaje autor od siebie przy tekstach zwięzłe objaśnienia, a dla łatwiejszego zoryentowania się kazał drukować czcionkami tłustymi wyrazy z przedmiotem teologicznym najściślej połączone.

Konkordancya ks. Zielińskiego zawiera materyał przydatny do wszelkich ogółem utworów homiletycznych, lecz materyał ten trzeba dopiero wybrać z tego zbioru, wyszukać odpowiednie do tematu teksty i zastosować je do niego po należytem ich wypełnieniu i związaniu w jedną całość. Bezpośrednio zatem i wprost nie można ich zużytkować do potrzeb i zadania nauk katechizmowych, gdyż przeznaczenie tego podręcznika jest więcej ogólne dla wszelkich elaboratów kaznodziejskich, a nie specyalnie dla takich utworów, które nas w tem studyum bliżej obchodzą. Więcej nierównie przysługi w ścisłem zastosowaniu do nauk katechizmowych dostarczyć może:

2. *Katechizm nauki wiary i obyczajności chrześcijańskiej* dla ludu katolickiego, w zastosowanym do pojęcia każdego wykładzie przez ks. Antoniego Załuskiego, proboszcza brzozowskiego, byłego plebana parafii łużeńskiej. Dwa tomy w 8-ce. Sanok, 1858.

Autor bowiem zwrócił całą usilność, by do wykładu poszczególnych prawd katechizmowych dostarczyć obfitego zapasu tekstów z Pisma św. Sam jego wykład też katechizmowych jest mało pożyteczny, gdyż przeważnie tylko pobieżny i powierzchowny, dlatego nawet nie zamieściliśmy tego podręcznika w przeglądzie chronologicznym nauk katechizmowych. Jeśli jednak chodzi o materyał przydatny do uzasadnienia wykładu, to trzeba mu oddać pierwszeństwo nawet przed konkordancyą. Idąc bowiem tokiem katechizmu, podaje do każdej prawdy wiary i obyczajów cały szereg tekstów Pisma św. a dość często także wcale obfite[1]) wyimki z Ojców Kościoła, jak np. przy wykładzie o częstej Komunii św., o pokucie, o czyśću itp. Jest to zatem podręcznik do układania nauk katechizmowych o tyle dogodniejszy nawet od konkordancyi wyżej wspomnianej, że dostarcza gotowego już materyału, domierzonego ściśle do tematów katechizmowych i uporządkowanego wedle tekstu katechizmu. Zatem bez potrzeby wyszukiwania i wybierania, kaznodzieja znajdzie tu wszystek przydatny materyał biblijny odpowiednio już ugrupowany i rozdzielony.

Przy układaniu wielkiego rodzaju utworów homiletycznych, a więc także i nauk katechizmowych, odczuwa się powszechnie niedostatek wydań Ojców Kościoła w tłómaczeniu polskiem, a zwłaszcza brak podręcznika w języku polskim, któryby dostarczał przynajmniej wyimków z owych dzieł patrystycznych, przydatnych do potrzeb ambony kościelnej, chociażby nawet w mniejszych rozmiarach, jak je podają różne zbiory materyałów kaznodziejskich w języku niemieckim i innych. Wyszły już wprawdzie niektóre dzieła z dziedziny patrystyki w przekładzie polskim, ale te wydawnictwa mają zbyt ograniczone zadanie i kierunek, iżby w nich znalazły uwzględnienie potrzeby homiletyczne. Przytoczone poprzednio podręczniki ks. Załuskiego i ks. Zielińskiego czynią zadość tym potrzebom jedynie przygodnie i w bardzo szczupłym tylko zakresie. Może nie bez pożytku będzie zwrócić na tem miejscu uwagę na książeczkę nie wielką i mało dziś znaną, pod napisem:

3. *Prawdy wiary katolickiej słowami Ojców św. wykładane*. Stanisławów 1845. str. 135.

Autor bezimienny ułożył 44 krótkich nauk wyjaśniających najważniejsze prawdy wiary samymi tekstami, wyjętymi z przeróżnych dzieł Ojców Kościoła. Rozpoczynając naukę o stworzeniu świata, człowieka, aniołów dobrych i złych i łącznie o grzechu (nauka I — V), wykłada następnie o Bogu i Jego doskonałościach (nauka VI — XV), o Trójcy św., wcieleniu i odkupieniu (XVI — XVIII), przechodzi do szeregu nauk o łasce i św. Sakramentach (XX — XXXI), potem o rzeczach ostatecznych (XXXII — XXXIX), a w końcu o Kościele (XL — XLIV). Jest to owoc niezmiernie żmudnej pracy, tem cenniejszy, że autor umiał liczne wyimki z dzieł Ojców św. tak d brać i zestawić, iż tworzą ściśle jednolitą całość. Nie jest to zatem tylko konglomerat luźnie obok siebie ugrupowanych tekstów, ale raczej harmonijne ich zjednoczenie, łączne powiązanie, a w niem tak misterny układ i tak ściśle kolejne następstwo, że czytelnik odnosi wrażenie, jakoby miał przed sobą naukę katechizmową, odlaną z jednej formy i z jednostajnego materyału, pochodzącą od jednego autora. Drugim, nader cennym przymiotem tej książki jest wierne i dokładne cytowanie w odsyłaczach nazwy nietylko autorów, ale także dzieł patrystycznych, rozdziałów, a nawet niekiedy i wydań, co nie tylko w podręcznikach katechizmowych, ale także w wymienionych wyżej zbiorach materyałów katechizmowych nie zawsze jest widoczne. Wobec takich przymiotów śmiało zalecić można to dziełko kaznodziejom, którzy pragną uzupełnić swój wykład nauk katechizmowych także cytatami z dziedziny patrystyki, a oglądają się za podręcznikiem dość wygodnym i przystępnym. Znajdą tu zwłaszcza w zakresie prawd wiary gotowe, doborowe i najzupełniej do tematu katechizmowego dostosowane teksty z Ojców Kościoła, i to tak obok siebie zestawione, że znika najzupełniej troska o torowanie im miejsca, o połączenie ich wzajemne. Niepokaźna ta książka przynieść może, w niedostatku obfitszych źródeł w tym przedmiocie, rzetelną pomoc i wygodę w zrealizowaniu jednego z zadań nauk katechizmowych.

Zamykając poczet autorów, którzy literaturze naszej kościelnej przyczynili utworów homiletycznych w formie nauk katechizmowych, pragnę jeszcze wywiązać się z obietnicy danej przy rozpoczęciu tego przeglądu chronologicznego, i załączam na tem miejscu wykaz polskich nauk katechizmowych grupami, aby uwydatnić, jakie działy z zakresu prawd katechizmowych znalazły w poszczególnych grupach uwzględnienie. W tym wykazie pomieszczę jednak tylko tych autorów i takie utwory, w których zawiera się wykład katechizmowych prawd pełny, gruntowny i treściwy, a więc taki właśnie, jaki dostarczyć zdoła nietylko materyału do opracowania tych nauk, lecz służyć może zarazem za wskazówkę, jak je układać należy. Temu zadaniu praktycznemu mniej odpowiadające podręczniki w spisie niniejszym zupełnie pominę.

Całość prawd katechizmowych opracowali:

Herbest Benedykt, *Nauka prawego chrześcijanina*. Kraków, 1566.

Białobrzeski Marcin, *Katechizm albo wizerunek wiary chrześcijańskiej*. Kraków, 1567.

Kuczborski Walenty, *Katechizm albo nauka wiary i pobożności chrześcijańskiej*. Kraków, 1568.

Powodowski Hieromin, *Katechizm Kościoła powsz.* Kraków, 1577.

Jachnowicz Jan, *Mowy katechizmowe* Wilno, 1639.

Grocholicki Piotr Aleksander, *Katechizm katolicki to jest nauka chrześcijańska*. Kraków, 1694.

Henry — Waluszewicz, *Nauki dogmatyczne i moralne*. Wilno 1779. IV. wyd. Warszawa, 1861.

Wichert Michał Ignacy, *Nauki katechizmowe*. Kalisz 1780. II. wyd. Poznań, 1874.

Fabiani Karol, *Missya Apostolska*, t. II i III. Kalisz 1783. IV. wyd. Kraków, 1877 — 1885.

Anonim, *Nauka chrześcijańska dla zupełnie w niej doskonalących się*. Warszawa, 1783.

Pouget — Jakubowski, *Nauki katolickie w sposób katechizmowy*. Warszawa, 1790. Wyd. II. tamże 1830.

Grodzicki Tomasz, *Nauki chrześcijańskie katechizmowe*. Warszawa, 1798. Wyd. II. Poznań, 1886—88.

Kolbert — Słonczewski, *Nauki powszechne w sposób katechizmowy*. Poczajów, 1807.

[1]) Por. t. II. str. 119, 295—305, str. 321 i n.

Starzeński Hyacynt, *Zbiór początków: prawideł...* Warszawa, 1814.

Korczyński Michał, *Katechizm dla dzieci wiejskich.* Lwów 1822. Wyd III tamże 1841.

Wężyk Grzegorz, *Nauka religii i obyczajów* (t. II. i III) Lublin, 1822.

Chodani Jan Kanty, *Nauka chrześcijańskiej katolickiej religii.* Wilno, 1823.

Koenigsdorfer — Rzewuski, *Nauki katolickie.* Warszawa, 1843.

Gaume — Rogalski, *Zasady i całość wiary katolickiej.* Warszawa 1852. Wyd. III. Kraków 1870.

A. S. *Katechizm rzk czyli zbiór nauki chrześcijańskiej.* Warszawa 1855.

Narkiewicz Jan, *Wykład Pacierza itd.* Wilno 1860. II wyd. Kraków 1882.

Rakowski K. F. *Kazania katechizmowe na cały rok.* Warszawa 1862.

Katechizm Rzymski, wyd. ks. Krukowskiego, Jasło 1866. Kraków 1880.

Rozwadowski Jakób, *Nauki katechizmowe na wszystkie niedziele roku całego.* Kraków 1873.

Krukowski Józef, *Nauki katechizmowe.* Kraków, 1875.

Stagraczyński J. *Nauki katechizmowe.* Poznań, 1882.

Możejewski Martynian. *Podręcznik katechizmowy.* Warszawa 1887. wyd. II. 1901.

Zollner Jan, *Kazania katechetyczne.* Lublin, 1896.

Ojców naszych wiara święta. Wyd. X. Chełmicki, Warszawa, 1901.

Noel — Bogacki, *Nowy wykład katechizmu z ambony*, Warszawa, 1902.

Mechler Alojzy, *Nauki katechetyczne* (Homiletyka 1898 — 1902).

Spirago Franciszek, *Wyższy katechizm ludowy* (Homiletyka, 1903).

Sporadyczne tylko części katechizmu objaśnili wykładem katechizmowym:

Antoni z Napachania, *Książki ręczne o nauce chrześcijańskiej.* Kraków 1558.

(o prawdach różniących katolików od innowierców).

Balsam Kasper, *Kazania*, (przygodne o cnotach kardynalnych). Poznań 1764.

Bossuet — Korczyński, *Wykład nauki katolickiego Kościoła.* Lwów 1827.

(artykuły różniące katolików od kalwinów).

Sam tylko Skład Apostolski opracowali:

Wereszczyński Józef, *Kazania albo ćwiczenia chrześcijańskie... na dwanaście członków wiary św.* Kraków 1587. II. wyd. Wilno, 1854.

Golański Filip, *Pacierz wedle swego porządku.* Warszawa 1808. (Modlitwa Pańska, Pozdrowienie Anielskie i Skład Apostolski).

Krechowiecki Antoni, *Nauki niedzielne.* Lwów i Kraków 1874 — 1888.

Puchalski Wawrzyniec, *Nauki katechizmowe o Składzie Apostolskim.* Gazet. kośc. 1901.

O Sakramentach św. mamy te podręczniki:

Kromer Marcin, *Katecheses to jest napominania i nauki o siedmiu Świętościach i o ofierze Mszy św.* Kraków 1570.

Skarga Piotr, *Nauki o św. Sakramentach.* Kraków 1609. wyd. ost. 1891.

Gawroński Konstanty, *Jasny i gruntowny wykład prawd wiary itd.* (część o św. Sakramentach, grzechach i cnotach jest stosunkowo pełniejsza). Lwów, 1849. IV. wyd Kraków 1890.

Wykład nauki o kościele podali:

Jan Herbort z Fulsztyna, *Głównych o wierze artykułów* księgi pierwsze. Kraków, 1568.

Wierciszewski Władysław, *Nauki o Kościele* (Kaznodzieja katol. 1871).

Obszerniejszem wyjaśnieniem Modlitwy Pańskiej zajęli się:

Gabryel (Leopolita) Zawieszko, *Oratoryum pałacu duchownego* Jaworów, 1619.

Krukowski Józef, *Nauki katechizmowe o Modlitwie Pańskiej.* (Kaznodzieja katol. 1871).

O przykazaniach Boskich napisał:

Wąsikiewicz Wincenty. *Nauki dla ludu o 10 przykazaniach Bożych.* Kraków 1854. wyd. II. 1881.

Do nauk o przykazaniach kościelnych posłużyć może książeczka:

Mycielski Michał, *Czytania o pięciu przykazaniach kościelnych.* Kraków 1889. (wydaw. Pobożnych książek t 40).

Tym wykazem zamykam bibliografię nauk katechizmowych. *X. Dr. Jougan.*

Wiadomości dyecezyalne.

Dyecezya tarnowska.

Prezentę na probostwo w Okocimiu otrzymał ks. Adam Heller, dotychczasowy wikary w Ropczycach.

Przeniesieni: ks. Jan Puskarz z Bolesławia do Wojnicza, ks. Jan Jasiak z Wojnicza do Bochni, ks. Kazimierz Kalicińskі ze Szczepanowa do Wojnicza, ks. Franciszek Mucha z Ujanowic do Jurkowa, ks. Józef Sroka z Pleśny do Ujanowic, ks. Michał Marczak z Jasienia do Straszęcina, ks Aleksander Golec po urlopie do Pleśny.

Wyemigrował do Ameryki ks. Jan Dąbrowski katecheta szkoły ludowej w Bochni.

Zmarł w Korzennej ks. Piotr Kapała, proboszcz miejscowy w 41 roku życia, w 18 kapłaństwa. R. i. p.

Dyecezya przemyska ob. łać.

Zmarł we Lwowie na klinice ks. Jan Bieleń, proboszcz z Domoradza ur. 1844, ord. 1868, pogrzeb odbył się w Domoradzu 28. b. m. R. i. p.

Własność Towarzystwa Wzajemnej Pomocy Kapłanów.

Wydawca i odpowiedzialny redaktor Ks. Jan Chęciński. Z drukarni katolickiej w zabudow. OO. Bernardynów.